ПОШТАРИНА ПЛАЋЕНА У ГОТОВУ

Женски Покрет

ОРГАН АЛИЈАНСЕ ЖЕНСКИХ ПОКРЕТА У КРАЉЕВИНИ ЈУГОСЛАВИЈИ

УРЕДНИЦИ:
Алојзија Штебби, Београд Млетачка ул. бр. 8 Телефон бр. 26-153.
▼▼
Даринка Стојановић, Београд, Његошева ул. бр. 23. Телефон 25-131.

ВЛАСНИК ЗА А.Ж.П.
Милица Дедијер Београд, Балканска улица број 9.
▼▼

БЕОГРАД
Април-јуни 1936 год.
Год. XV Бр. 4-6

АДМИНИСТРАЦИЈА:
Кнез Михајлова улица бр. 46-I Београд
▼▼

ПРЕТПЛАТА ЗА ГОДИНУ:
Дин. 36.— за Југославију; Дин. 50.— за иностранство или 15.— франака.
▼▼
БРОЈ ПОШТАНСКОГ ЧЕКОВНОГ РАЧУНА 53191 ● ИЗЛАЗИ СВАКОГ 15 У МЕС.

САДРЖАЈ:

Чланци:

Победа . . . . . Алојзија Штебби 34
Успомени Максима Горког . . . . . од Д. Мерешковског 35
Жена у позиву . . . . . Дара Мародић 36
Заштита дјеце . . . . . Д-р Маша Живановић 41

Књижевност:

Самосавлађивање од Ферстера 47

Белешке:

Фонд Вите Жупанчићеве. — Маријана Хајриш. — У Пољској. — Ингеборг Валин. — Финске жене предизборе за парламенат. — У шпански парламенат. — Сигрид Ундсет 47

Радити је лако, мислити је тешко: по утврђеној замисли радити, нелагодно је. ГЕТЕ

Pobeda

Francuske žene se od svih žena na svetu najduže bore za političku i građansku ravnopravnost sa muškarcem. Možemo da kažemo da njihova borba, čas otvorena, čas prigušena, traje više od stotinu godina. Sve do sada nisu mogle svojom ogromnom energijom da poruše konzervativnost jednog dela francuske političke javnosti, koja je bila posle rata naročito skoncentrisana u senatu. Sve do danas su male političke grupacije vešto izigravale prava žena, jer su u međusobnom trenju ljubomorno pazile da ne ojačaju glasače ove ili one partije kojoj nisu bile naklonjene. Ali preko Francuske je zaduvao svež i jak vetar neizopačene narodne volje i doneo temeljan preokret, preokret koji sigurno nisu očekivali konzervativni čuvari narodne volje. Danas su tri žene na položajima pomoćnika ministara, na mestima dakle na koja se uvek postavljaju najsposobnije ličnosti.

Pobeda narodnog fronta, toga uistini demokratskog bloka mnogih političkih partija, stručnih i kulturnih udruženja na majskim izborima za parlamenat, donela je i ženama koje su se preko svojih feminističkih organizacija takođe borile za njegov uspeh, rezultate koje su i zaslužile. Tri žene — g-đe Brunschvicg, Jolio-Curie i Lacorre — dobile su visoke položaje u političkoj upravi zemlje, iako žene još nemaju pravo glasa. Što je g. Blum pozvao žene da sarađuju pri celokupnoj reformi javnog života u Francuskoj, to je rečit dokaz da je u Francuskoj uistini pobedila prava i nepotvorena demokratija, i da novi upravljači zemlje nemaju »senatorskih« predrasuda prema ženama.

Time što je g. Blum pozvao žene u vladu, time im je dao već obećanje da će dobiti u najkraće vreme takođe i sva politička i građanska prava. Sada je prva dužnost nove vlade da što pre reši velike socijalne i ekonomske probleme, a kada budu ti problemi povoljno rešeni, žene će dobiti i zakonima zajemčenu ravnopravnost.

Neizmerno se radujemo što su francuske žene dobile baš u momentu kada triumfuje prava narodna volja satisfaktiju za vekovnu nepravdu. Nije svejedno u kakvim okolnostima se dobija pravda, jer od tih okolnosti zavisi njena jačina i trajnost. »Pravde« diktatorskih režima — to su nam poslednje godine političkog zbivanja Evrope dovoljno dokazale — nepravde su jednom ogromnom delu naroda, a pravde nepotvorene, slobodne volje naroda su priznanje, i ispravljanje starih nepravdi.

G. Blum je izabrao za saradnike u vladi tri izrazite ženske ličnosti: g-da Brunschvicg je od svoje mladosti borac za feminističke zahteve i kao takva poznata i van granica Francuske; g-da Jolio-Curie je naučenjak sa visokim priznanjem Nobelove nagrade; g-da Lacorre povučena, skromna socijalna radnica koja je ceo svoj život posvetila tihome radu na selu bez pretenzija da postane izvikana takozvana »socijalna« radnica. Tri ličnosti: neustrašiv borac za ženska prava, i time je potvrđena opravdanost borbe feministitkinja; intelektualka u pravome smislu reči, i time je potvrđena opravdanost ženine borbe za priznanje njenih umnih sposobnosti; socijalna radnica bez samoljublja i ambicija, i time je priznat rad miliona žena koje u svakidašnjim sitnim stvarima rešavaju praktično socijalno pitanje. Uistini, najbolji pretstavnici savremenog, borbenog i radnog ženskog sveta. Ovi pretstavnici francuskih žena garantija su da će njihov nesebičan i stručan rad u ovim teškim danima, kada se Francuska sprema na velike i sudbonosne reforme, biti u skladu sa intencijama koje su dovele do stvaranja Narodnog fronta i u skladu sa željama koje vežu narod za nj.

Francuske žene, ako uzmemo u obzir zakonske formalnosti, nisu još postigle ono za šta se bore decenijama, ali ako uzmemo u obzir duh koji je uzdigao na odgovorna mesta njihove pretstavnice, mogu ponosito reći: pobedile smo!

Beograd *Štebi Alojzija*

Uspomeni Maksmima Gorkog

Za uspomenu na Maksima Gorkog donosimo neke odlomke iz eseja »Nesveta Rusija«. Autor tog eseja je **D. Mereškovski.** Esej je izašao sa mnogim drugim esejima u knjizi »Između rata i revolucije« koja je publikovana godine 1918.

Kuda vodi put Rusije? Veliki ruski pesnici odgovaraju na to pitanje: oni su večiti vođe koji kažu put.

Tolstoj je bio poslednji; posle njega nema nikog kao da su putevi Rusije pri kraju. Posle Tolstoja nema nikog, ili..... Gorki?

Ako uporedimo Gorkog sa velikim vođama, on je mali. Malo je sve što se rodi; veliko sve što je poraslo, postiglo svoj kraj i cilj. Velika nam se čini prošlost, mala nam izgleda budućnost. Zato je Gorki prema ovim velikanima kao malo dete prema odraslima, kao klica koja tek prodire iz zemlje prema prastarim hrastovima. Ali oni su svršili put, a on počinje nov. Oni su sadašnjost i prošlost, on budućnost. Otkuda je Rusija došla, možemo oceniti po njima; kuda ide, to pokazuje Gorki.

Ovi velikani su personificirana svest koja prodire u dubinu naroda; svest koja prodire iz dubine naroda je personificirana u Gorkom.

Svest vlada nad elementarnim. Narod koji teži svesti je narod koji teži vlasti: kada počinje u narodu da se budi svest, tada je početak njegove vlade, »demokratije«. Gorki je prvi i do danas još jedini pretstavnik ruske demokratije koja se rađa.

Likovi ovih velikana su genijalno-individualni i jedinstveni; pre njih nismo imali takvih, a i nikad više neće da se pojave. Gorki zapravo nema svoga lika, jer je njegov lik kolektivan lik celog jednog naroda. Istina pojedinca, istina ličnosti (»aristokracija« u višem smislu) već je postigla svoje savršenstvo; ali istina sviju, istina mase (»demokratija« u višem smislu) tek nastaje. Poslednji, najviši izraz individualnosti ovaploćen je u onim velikanima, a prvi još slabi izraz celokupnosti u Gorkom.

Plašimo se od bezličnosti mase. Ali svaki embrio je bezličan, svaka semenka je bezlična, ali sakriva u sebi mogućnost novog, divnog lika, nove, savršene ličnosti. »Seme pšenično ne oživi, ako ne umre«: pojedinac mora umreti, da se mogu svi probuditi u život; individualnost mora potonuti da može oživeti masa.

Velikani su suviše komplikovani, zato tako strastveno i traže jednostavnost, elementarnu dubinu celokupnosti ili bar onu prostog naroda. Gorki je prejednostavan, zato i tako strasveno teži ka svesnoj ili nesvesnoj komplikovanosti.

Kao umetnici su Tolstoj i Dostojevski neizmerno značajniji. Oceniti ih možemo po tome što kažu; ali Gorkog ne smemo suditi po njegovim rečima. Ono što je on mnogo je važnije od onoga što on kaže. Sama mogućnost pojava kao što je Gorki, kao što su *svi* (jer on je množestvo, ili će da postane množestvo) — takva mogućnost je za život isto toliko značajna kao što je značajno umetničko delo Tolstoja i Dostojevskog.

Važnost Gorkog za život, važnost tog »malog« nije manje značajan simbol vremena kao što su bili nekada simbol velikani. Možda treba danas da pogledamo u njegov lik da bismo mogli razumeti svoje vreme, da bismo mogli da odgovorimo na pitanje: kuda vodi put Rusije.

*

Pre nekoliko godina su proricali »kraj Gorkog«. U tome je bila jedna istina i jedna laž. Gorki je uistini svršio kao prorok »svečovečanskog bosonoštva«. Jedan Gorki je svršio, drugi je vaskrsnuo.

Najstrašnije »ognjeno krštenje« — lažnu slavu — je pregoreo kao što je nije pregoreo još niko. Uzdignut na najviše visove, pao je i digao se nepovređen. On je učinio ono za šta su sposobni među Rusima samo najjače ličnosti: spalio je sve što je ranije obožavao i kleknuo pred onim što je ranije spaljivao. Ono što je nekada priznavao za najveću istinu »čovek — kako ponosito to zvuči »čovek protivu čovečanstva«, »jedan protivu svih« — to sada označava za najnižu laž. On poriče i pobeđuje samog sebe. Da li će da uspe da potpuno pobedi samog sebe? Ali da teži tome, to je već znak sile. Mnogo snage je potrebno da se žive dva života, da se jedan uništi i počinje nov. Sada mu nije potrebno nkakvo »ognjeno krštenje«: gvožđe je u vatri i promenilo se u čelik. Tudi obraz — sjajna maska »nadčoveka«, »izabranog«, »jedinstvenog« — je istrunuo, i pojavio se sasvim običan obraz Gorkog, obraz celoga naroda.

*

Sveta Rusija! Sveta Rusija! « Gorkog taj poklič ni najmanje ne uzbuđuje. Prokleta sva ta »svetost« ako iz nje izviru svi naši užasi.

»Ako pomislim na sve kao olovo teške prostakluke divljeg ruskog života, moram da se zapitam: da li uopšte vredi da govorim o tome? Na to odgovaram za velikim pouzdanjem: da,

vredi! Jer ova tako otporna i podla istina živi još danas. Nju moramo da upoznamo do korena da je možemo iščupati sa korenom iz svoga pamćenja, iz svojih duša, iz celog svog života koji je tako težak i sramotan«. O toj strašnoj istini još niko nije govorio onako kao što govori Gorki: svi su je videli samo spolja, a on ju je upoznao u njenim dubinama.

Svi propovedamo sa Tolstojem i Dostojevskim »poniznost«, »trpljenje«, »neaktivnost«; a Gorki — upornost, pokret, akciju, »što je tako strašno istinito, tako strašno rusko«. I ako Rusija nije samo od negde došla, nego i nekuda ide, tada je Gorki više u pravu nego što su Tolstoj i Dostojevski. U tome smislu je »grešna« Rusija svetija od »svete« Rusije.

Da li nije potrebna veća ljubav da se voli ono što je »grešno?« Da li nije potrebna jača vera da se veruje u »grešno?« Sa takvom ljubavlju voli Gorki, sa takvom verom veruje Gorki.

»Što iznenađuje u našem životu nije samo to što imamo onaj debeli, masni i plodni sloj zverskih prostakluka, nego iznenađuje i to što kroz taj sloj poniče mnogo što šta dobrog, i što raste, što probuja neslomljivu nadu na naš preporodaj ka svetlom, čovečanskom životu«.

O toj nadi još niko nije govorio onako kao što govori Gorki: i opet iz razloga, što su svi ostali posmatrali stvari samo spolja, a on ih je proživeo u svojoj duši. Samo ko je prošao kroz ceo mrak nekadašnje i sadašnje Rusije, samo taj može na takav način da govori o svetloj, budućoj Rusiji.

Da, Gorki ne veruje u svetu, poniznu, ropsku Rusiju, nego veruje u grešnu, probujalu i oslobođenu Rusiju. On zna da »sveta« Rusija ne postoji, ali veruje da će »sveta« Rusija doći.

Kroz ovu veru, on »bezbožnik«, stvara božansko delo. Kroz ovu veru nam je tako blizak, bliži nego što su nam Tolstoj i Dostojevski. I zbog te vere ne možemo biti sa ovim velikanima, nego moramo biti sa Gorkim.

Жена у позиву

O жени у позиву говори се и дискутује скоро увек као о појави новога доба, о проблему старом неколико деценија, јер се појам жене у позиву сужава, ограничава на један уски круг жена — на жену буржоаског друштва — а позив, на једну уску категорију позива — на тако зване интелектуалне позиве.

О томе тако погрешно постављеном и тако уско схваћеном проблему воде се бесконачне и бескорисне полемике и борбе пером, који су позиви за жену а који не, а последњих неколико година, од како је беспослица тако страшно погодила данашње друштво, многи надритеоретичари и површни социјални реформатори, хоће да одстрањењем жена из разних позива, реше на један врло симплистички начин питање које има много дубљег корена и које тражи много далекосежније реформе.

Те и такве дискусије и борбе, као и прилике које су их и изазвале, могу покаткад да успоре, али никако да измене ток историје човечанства, а те ће полемике познијим социолозима изгледати исто толико бесмислене као што данас нама изгледају учене расправе средњевековних схоластичара о томе да ли жена има или нема душу.

Историја жене у позиву дуга је колика и историја човечанства, а онај онако уско постављени проблем претставља само завршну фазу једне бескрајне еволуције, у којој је жена пролазила кроз ове етапе: од теглеће марве она постаје роб, па служавка, потчињени, па малолетни друг и у данашњој крајњој фази те еволуције, која се тек назире — ако се узме у обзир свеукупно човечанство — жена постаје равноправни члан људске заједнице.

У погледу еволуције поделе рада у људском друштву, немачки социолог Müller Lyes налази следећу социолошку законитост:

Прво је постојала подела рада међуполовима, али са недиференцираним мушким и недиференцираним женским пословима. Затим долази диференцирање мушкараца и најновија данашња фаза, која доноси диференцирање и жена по професијама.

У првој епоси људскога културнога развитка, код ловачких и сточарских народа, а познije и код оних који се баве примитивном земљорадњом, подела рада међу половима строго је спроведена и то на штету жена, јер је делокруг жениног рада несравњено већи. Жена је радна снага коју мушкарац — неограничени господар њеног живота — искоришћава без милости и до крајњих граница, јер бити слабији, велики је недостатак и у цивилизованоме друштву, а у поче-

цима друштвеног развитка, то је неопростива мана.

У тој првој епоси друштвеног развитка посао мушкарца је само да ратује и да улови односно убије животињу која ће служити за исхрану; сав остали посао: преношење убијене животиње до прибивалишта, гуљење коже, њено препарирање и штављење, кројење, шивење и украшавање одела, све то припада жени. Осим тога она обавља и све остале послове: гради колибу, одржава ватру, храни и негује децу, збира плодове, тражи корене и осталу биљну храну, вуче терете. Рат, лов и риболов су једина занимања примитивног мушкарца. То једино одговора његовом достојанству, обичајима, традицији, па чак и верским прописима.

У даљој еволуцији људског друштва, када се изнова развија сточарство и оно остаје искључиво занимање мушкараца. Бављење сточарством била је женама строго забрањено.

Али као што се из лова развило сточарство, тако се из збирања и скупљања плодова развила земљорадња и занимљиво је да је жена први проналазач земљорадње. Земљорадња је дуго искључиво њен домен. Жена води плуг, врши жетву и дроби зрно у тешком ручном млину.

Све што се односи на положај жене у првој епоси друштвеног развитка наилазимо и данас код примитивних народа Африке, Азије, Аустралије и Америке.

И данас у дивљим пределима централне Африке, Хотентоти и Кафри једино ратују, лове и гаје стоку, и то се сматра вишим послом; све остале, ниже послове, ради жена. Она гради колибу, плете асуре, израђује грнчарију, а код Кафра, који су и земљорадници, она оре, сеје и жање а да мужу и не падне на памет да јој у томе помогне; шта више када колонизаторске власти позову негера да кулуком гради друм, није редак случај да он пошље жену да место њега туца камен. У неким крајевима средње Африке жене су хирурзи и берберi.

У дивљим пределима Америке од Огњене Земље па до Арктичких предела положај жене је скоро свуда једнак положају теглеће стоке. Тако у Арктичким пределима и поред оштре климе, жена у свако доба улази у воду да збира шкољке или да празни воду из чашица; она те чашице често сама и гради, сама и веже, а све те послове обавља чак и онда када дои дете, које носи у кожној торби на леђима.

У Патагонији мушкарац спава када не лови и лови када не спава — остали је посао жене. Када је лов у једном крају исцрпен, жена сложи шатор, умота коже, повади кочеве, прикупи и натовари коње или саму себе ако нема коња и преже, одлази у погоднији крај. У тим дугим сеобама мушкарац сматра да мора због лова да има слободне руке и носи само лук и стрелу; сваки је други посао у његовим очима понижење.

Овакви и слични примери могли би се ређати у бесконачност.

Остатке оваквог ма да доста ублаженог схватања положаја жене наилазимо и у многим крајевима Европе па и наше земље. Свима нам је добро познато да Црногорцу „чојство и јунаштво“ не дозвољава да вуче икакав терет сем оружја и да црногорске жене вуку најтеже терете док им муж поред њих голорук јаше на коњу. У многим крајевима нашега приморја виђамо жене да износе из бродова и уносе тешке терете док мушкарци спокојно седе, пуше и разговарају.

Оваквих појава има и у културно напредијим земљама него што је наша. У Француској, земљи каваљерства и куртоазије, како се то обично површно сматра, лично сам видела пре неколико година, на једном каналу у околини Страсбурга како плови повећа барка, у којој спокојно без весала седе један мушкарац и једно веће мушко дете — свакако муж и син жене која је ишла обалом са дебелим конопцем опасаним око груди, којим је вукла барку по блатној води.

Из свега напред наведеног видимо да у тој првој епоси чије остатке и данас наилазимо кроз хиљаде и хиљаде година, мушкарац, чији су једини послови рат, лов, риболов и сточарство, претставља у погледу позива углавном једну, јединствену, хомогену, недиференцирану групу.

После ове прве фазе почиње код Асиро-Вавилоњана, Мида, Египћана, Грка, Римљана, Бержана, социолошки врло значајна нова фаза — диференцирање мушкараца. Наравно да овај процес иде врло постепено; прво почињу да се диференцирају робови, који раде за племићева газдинства; затим се појављују поред неслободних и слободне занатлије и овоме развитку заната има да се захвали за ванредни напредак технике онога доба.

Ово диференцирање мушкараца достигло је свој врхунац наравно тек у капиталистичкој организацији друштва. У статистички разрађеним земљама број позива у разним нијансама броји се на десетине хиљада.

У овој другој епоси, епоси диференцирања мушкараца, женин домен рада сужава се преузимањем знатног дела послова од стране диференцираних мушкараца, а жена се углавном бави свим оним пословима, који се подразумевају под општим називом домаћи, женски послови. Сем тога оне помажу и мушким члановима своје породице у њиховим диференцираним позивима.

Трећа епоха у погледу еволуције поделе рада у људском друштву, јесте епоха диференцирања жена. Ова епоха је у своме пуноме току а ми смо сви њени учесници или сведоци. Тек у овој данашњој фази видимо како се из типа жене која се под општим именом домаћице бавила тако рећи свим могућим пословима, издваја тип жене професионалке — једном речи преживљавамо епоху диференцирања жена по професијама.

Наравно да ова епоха не почиње тачно онде где се завршава претходна, јер се у социјалном животу не могу повући тако отсечне границе у појединим појавама. У претходној епоси, епоси диференцирања мушкараца, као што је мало час поменуто, жене помажу мушким члановима своје породице у њиховим занатима, па затим постају и саме самосталне занатлије, почињу да се диференцирају.

Већ у средњем веку, велики број, нарочито неудатих жена, активно учествује у производњи, зарађујући самостално свој хлеб, најпре на властелинским добрима, ткањем, шивењем, плетењем, а затим се жене појављују и као самосталне занатлије, нарочито као ткачи, везиље, посластичари итд. Али чим жена почиње ди се афирмира као самостални произвођач, наилази на велики отпор еснафа који се налазе у рукама мушкараца и ови поступци диференцирања жена, вековима остају само почеци.

Тек у XVIII веку са продирањем машине у производњи диференцирање жена улази у своју значајнију фазу. Она се појављује у већој мери, прво у тако званој кућној радиности, која дозвољава жени да с једне стране учествује у производњи, производећи робу код своје куће, а с друге стране да остајући у својој кући врши истодобно и своје вековне, домаће, „женске“ послове. Али тек XIX век, век владавине машине и првих великих фабрика мења бивше стање ствари и у великим масама убацује жену у производњу. Замењујући мишићну снагу парном снагом, машина омогућава и физички слабијим женама, па чак и деци да раде упоредо са мушкарцима.

Упоредо са женама и девојкама из народа, које углавном одлазе у мануелне, фабричке радионице, стидљиво скоро крадом, крајем XVIII века осиромашене кћери буржоаских породица почињу да се лаћају позива. Немајући никакве стручне спреме, већ једино извесно опште образовање, које су добиле више као стални украс, као средство да се у друштву боље истакну, или којим су попуњавале бесциљност свога доконога живота, са том и таквом спремом оне се прихваћају позива који им је донекле бар био доступачан -- позива учитељице. Појмљиво је да је њихов рад одговарао њиховој спреми, а зарада раду, то јест све је то било оскудно, бедно, недовољно. Ма да су и оне саме разумевале да им само бољи рад може донети веће плате и бољи положај, њихови захтеви за стручним образовањем дуго су остали неиспуњени Тако је на пример у Енглеској прва женска учитељска школа званично призната од државе, отворена тек 1846 год. Свакако да до овога није довела пожртвована борба неколико жена, већ поражавајући факт који је дочиње дошао до изражаја при попису становништва 1851 год. да је два милиона жена без икакве стручне спреме морало самостално да се издржава.

У исто доба од прилике жене стичу још један нов домен за своју делатност. 1853 год. Међународно друштво телеграфа прима у своју службу жене као телеграфисткиње.

Ово нагло продирање жена у разне домене друштвених активности није диктовано никаквим сентименталним, већ чисто економским разлозима. Капитализам је одмах уочио користи које му је жена као радник могла да пружи: улажећи у позив неспремна, жена је увек била слабије плаћена радна снага, задовољавала се мањим и као радник се увек лакше и потпуније дала експлоатисати; а с друге стране беда и немаштина градскога становништва приморавале су жену да се прима позива под свима условима. Стога надирање жена у разне позиве иде током XIX века невероватном брзином.

Тако је на пример у Сједињеним Америчкмм Државама од 1870 до 1890 год. број жена запослених у разним позивима ишао овим током: број жена секретара и писара порастао је од 8.016 на 64.048; књиговођа од цигло 77 на 27.777; типографа од 7 на 21.185; разних чиновника од 414 на 4.875; лекара од 527 на 4555; књижевника и научника од 159 на 2725; новинара од 35 на 885 итд.; а овај пораст, учињен свега за двадесет година пред крај прошлога века ишао је стално напред и никако се није умањивао.

Исти је случај био и у многим европским земљама, тако да је у многим гранама индустрије број жена знатно премашио број мушкараца. У Италији на пр. почетком овога века у текстилној индустрији на 370 радница долазило је свега 100 радника а у свиларској индустрији на 800 радница 100 радника.

И уАмерици и у Енглеској у извесним гранама индустрије број жена знатно је већи од броја мушкараца. У Енглеској, у индустрији женскога одела на 415 961 жене долази 4.470 мушкараца; у памучној индустрији 332.784 према 213.231; у индустрији мушких кошуља 52.943 према 2.153; у индустрији чарапа 30.887 према 18.200; у фабрици дувана 15.880 према 13.090; у радионицама рукавица 19.199 према 2.756; а број разних домаћих учитеља и прецептора 144.393 жене према 50.638 мушкараца, итд. А пред светски рат жене су у Немачкој сачињавале једну трећиву од свих оних који се својим радом издржавају.

Већ смо напоменули да нагли пораст женскога рада почива на чињеници коју су доказале статистике свих земаља — на огромној разлици у надницама између мушких и женских радника. У Сједињеним Америчким Државама 1890 год. просечна годишња зарада радника била је 498 долара а раднице 276 долара. И док је у текстилној индустрији од 1831 до 1890 год. зарада радника порасла за 38%, у том истом периоду времена зарада раднице порасла је само за 14.9%. Мушкарци су сачињавали 82,53% радништва а примали су 90.32% свеукупне зараде, а жене 14,48% радништва а примале су свега 8.45% зараде.

Светски рат дошао је дакле у моменту када је већ велики број жена ушао у фазу диференцирања, наравно у капиталистички развијеним земљама, али важно је при томе нагласити да су те жене биле углавном врло слабо стручно разрађене у својој професији и да их је врло мали број претстављао квалификовано радништво.

Светски рат страховито је убрзао ову неминовну еволуцију женских позива. Он је из основа изменио и живот појединаца и живот народа. Да би заменили у пољу, у фабри, у школи, у канцеларији, у болници, мушкарце који су отишли у рат, народи су искористили свеукупну активност жена. Није било ни једнога домена мушке активности где жене нису продрле и где се нису показале на висини свога задатка.

После рата требало је заменити оне који се нису вратили и помоћи онима чија је радна способност дугим и тешким напорима била умањена, а требало је одговорити и захтевима повећане производње. И многе су жене продужиле свој радни живот, своје самостално привређивање; а удове и девојке које су остале неудате услед поремећеног бројног односа између мушкараца и жена, знатно су увећале ову радну војску жена.

Најпосле код извесног броја жена свест о сопственим дужностима како према самој себи тако и према друштву, потреба за садржајнијим и пунијим животом, упутиле су их у позиве, у диференцирање.

Резултат овога стања ствари јесте дубока промена у активности народа а за жену је то дефинитивно излажење из породичнога круга и ступање на поље друштвенога рада.

Али женин рад после рата не само да квантитативно узима све веће размере, већ се и квалитативно знатно усавршава и продубљује. Недостатак стручне спреме који је од жене стварао често другоразредног радника, све више ишчезава после рата, тако да данас жена у позиву има врло често исту, ако не вишу стручну спрему од свога колеге на истом послу. Ако она често нема положај који одговара њеној спреми и њеноме раду, ово се не може увек приписати инфериорности њенога рада, већ многим другим разлозима а најпре вековно укорењеном схватању о потчињености и инфериорности жене. Одупрети се овоме продирању жена у све домене људске активности значи затварати очи пред једним од неумитних социолошких закона, или значи немати очију за тај закон.

Бацимо ли сада поглед на целокупан пут жене у позиву, видимо следеће: у најстаријим временима жена претставља у погледу позива једну јединствену, хомогену групу са многобројним, разноврсним и тешким, али недиференцираним пословима, а мушкарац такође једну хомогену групу, која се бави другим, мушким пословима.

У другој епоси, постоји диференцирање мушкараца по позивима, док жене остају недиференциране, сваштарке, везане строго за свој уски, домаћи, породични круг.

Трећа, данашња епоха, доноси најпосле и диференциране жена, што претставља једну од најдалекосежнијих прекретница, јер, први пут у тој историји цела женска половина човечанства стиче могућност да развије све своје способности, да изађе из свога уског породичног делокруга и да постане друштвено активна у истој мери као и мушкарац. Стварно тек у овој трећој епоси доживљујемо ликвидацију оне примитивне поделе рада то поло-

вима односно брисање граница између мушких и женских послова.

Али поред све развијености овога диференцирања жена — о чему сведоче раније изложени подаци — ово диференцирање је тек у току; друга фаза, диференцирање мушкараца завршена је; прва још не потпуно. И док су мушкарци диференцирани у позиве могли одмах у потпуности да им се посвећују, диференцирање жена врши се под много тежим условима. Иако је жена продрла скоро у све позиве, иако је скоро нестало специфично мушких послова, специфично женски послови још данас тешко спутавају жену у позиву, јер се начин живота још није прилагодио овој значајној појави диференцирања жена. Ти домаћи послови који су још увек женски јесу један од крупних разлога квалитативне инфериорности жена у случајевима у којим ова инфериорност постоји, јер онемогућавају жени да се искључиво посвети своме позиву. Али већ данас благодарећи развитку технике маса раније домаћих послова изузети су из домена кућног рада и прешли су у делокруг индустрије и трговине. Ми већ данас не радимо више масу послова који су нашим мајкама и стара-мајкама одузимали велики део времена; тако ће у даљој еволуцији и остали домаћи послови бити организовани на другој основи, која ће одговарати новоме положају жене у друштву.

Па и најозбиљнији приговор, да жена у позиву не може довољно да се бави васпитањем своје деце, отпашће у даљој еволуцији породичног живота. У погледу васпитања модерно друштво има толико много могућности да је улога мајке као васпитача доста ограничена и умањена, јер се један добар део васпитања препушта друштву односно друштвеним установама.

Изгледа нам да смо довољно јасно доказали да је диференцирање жена неминовност која се ничим не може зауставити, јер је она израз једног од најосновнијих закона у целоме органскоме свету — закона диференцирања. Један став према овој појави треба да је рад на отклањању свега онога што омета ово диференцирање.

Оно што је овде изложено важи за човечанство схваћено као целина; међутим стање овога питања у појединим земљама креће се данас од онога најпримитивнијег из прве епохе, па до најнапреднијега у Совјетској Унији, где је жена у сваком погледу равноправна са мушкарцем и где је достигла до врло високих и одговорних положаја. Читава та скала може се данас видети широм нашега глобуса.

Ограничавајући се на тако зване цивилизоване земље, стање је такође различито; законодавства појединих земаља садрже у погледу приступа жене у поједине позиве негде мања, негде већа, а негде никаква ограничења. У неким законодавствима постоје и различите одредбе за пријем жена у извесне позиве, или је утврђен бројни однос између мушкараца и жена у њима; исто тако постоје и разни услови рада односно награда тако да удате жене за исти посао добијају мању награду.

Све су ово само докази да је ово збиља још увек прелазно стање и да је велики процес диференцирања жена далеко од свога краја. Извесне појаве заустављања овога процеса па чак и његовога кретања уназад, изазване специјалним, повременим приликама као што је на пример случај у данашњој Немачкој, значе само стављање бране једноме вековном току, који себи мора прокрчити пут, јер почива на неумитном закону развитка чије се дејство може донекле ометати али никако отклонити.

Постоји један велики парадокс, да баш они који најватреније проповедају материнство и домаћинство као искључиви домен рада за жену и враћање Виљемовом троструком К. (Kisrche, Kinder, Küche) ти исти као чланови управних одбора разних акционарских друштава, радо дају првенства женском раднику, јер јевтинијим рукама и пуне своје фабрике женским особљем, без и мало сентименталности пред пропадањем породичне идиле.

Али нема данашња жена у позиву да савлада око себе само тешкоће чисто материјалне природе; она има да и око себе и у себи поруши многе вековне предрасуде везане за појам жене у позиву. Докле год у врховима друштва постоји схватање да је нерад знак господства и отмености за жену, а рад атрибут економске и социјалне инфериорности, све дотле ће бити доста жена у позиву које ће силом закона имитације сматрати своју професију кулуком и нужним злом, радиће без воље и неће стварати никаква већа дела. Тек када сви људи буду признали и увидели потребу и дужност рада; када друштво буде тражило од свих својих способних чланова да учествују у сложеноме механизму социјалнога живота, тек онда ће жена моћи раме уз раме са мушкарцем да ствара велика и трајна дела.

Београд **Дара Мародић**

Zaštita djece

(Jedan predlog za nov zakon za zaštitu djece)

Dječja je zaštita danas vrlo aktuelan problem.

Najbolji je put za njegovo riješenje kritično posmatranje — kako se je ta zaštita i sa kakvim rezultatima do danas vršila, i stečena iskustva, da nam služe kao direktiva za dalji rad.

Zato je potrebno, da znamo kako se razvijao rad za zaštitu djece.

Prvi pokušaji za zaštitu djece odnosili su se samo na napuštenu djecu t. zv. nahodčad, i to već pre 1.100 godina. Ta vrsta zaštite vršena je većinom od vjerskih organizacija, a u granicama manje ili više razvijene osjećajnosti, odnosno njihove materijalne mogućnosti pojedinih lica ili korporacija.

S vremenom se razvijala svijest društva o potrebi zaštite bijednih i siromašnih i obuhvatila je i siromašnu djecu, prvenstveno vanbračnu dojenčad. Tu djecu sakupljali su po domovima sa dobrom voljom, da ih održe i othrane, ali bez ikakovog poznavanja uslova potrebnih za njegovanje djece.

Rezultati su bili odgovarajući: krov je bio nad glavom, do duše, ali hrana neodgovarajuća, red i čistoća minimalni, a psihički upliv rdav. Djeca su u domovima samo za kratko vrijeme produživala život, nisu bolovala i umirala po ulicama, nego sklonjena po domovima — ne vređajući milosrdni osjećaj svojih stvaralaca.

Ali i tih domova bilo je manje, nego što se radalo vanbračne djece, ili takve za koje sopstveni roditelji nisu htjeli da se brinu.

Zato je u nekim zemljama naročito u Francuskoj uveden običaj, da se neželjena djeca smještaju odmah posle porodaja kod seljanki, pod firmom »dobre« ishrane, ali u stvari, da se nikada više ne povrate svojim roditeljima. Roditelji su poneki put, i za izvjesno obično kratko vrijeme snosili neku materijalnu odgovornost, ali čim je ta prestala, prestao je interes dječijih pomajki za njihove štićenike — i tako smještena djeca ginula su nemilice.

Vrlo je proširen bio običaj smještati vanbračnu djecu, »nesretne slučajeve« djevojaka i neodgovornih mladića t. zv. najboljeg društva u bivšoj Austriji. Djeca su odnošena izvjesnim poznatim ženama u nekom selu, koje su radi svog brzog djelovanja nazivali »Engelmacherinnen«.

Potekao je taj običaj izgleda iz Francuske. Ali kako je ogromna smrtnost dojenčadi i male djece ugrozila fatalno i onako slab prirast francuskog stanovništva, koji datira već od prije francuske revolucije, Francuzi su prvi shvatili narodnu opasnost od takvog rasipanja ljudskog materijala pa su nastojali, da i onako premalom broju novorođene djece, bilo kakovim načinom osiguraju goli život. Osnovali su 1784 godine Societé de Charité Maternnele s namjerom da zaštite majku i djete. Važno je podvući, da su već tada Francuzi uvidjeli *neminovnu povezanost majke i djeteta.*

Međutim Napoléonov građanski zakonik, koji je toliko hvaljen zbog svoje naprednosti — u tom pravcu je fatalno podbacio, ne samo za Francusku, nego i za sve zemlje, koje su svoje zakonodavstvo izgrađivale na Côde Napoléon-u. Taj zakon u § 240 zabranjuje istraživanje oca vanbračne djece — i time ulogu oca u sudbini djeteta — kao nevažno — anulira. Ovo shvatanje do današnjeg je dana ostalo najbitniji razlog za neprirodnu i za to bezuspješnu zaštitu djece.

U Francuskoj su međutim dva zakona iz 1874 i 1877 godine nastojala regulisati odnose pomajki prema povjerenoj im djeci na taj način, što su djecu na njezi stavili pod stručnu kontrolu državnih organa. 1913 god. je šta više ukinut prije spomenuti član 240 Napoleonovog građanskog zakonika, uvedena je zaštita materinstva, materinsko osiguranje itd., ali je otac ostao u Francuskoj kao i u nekim ostalim evropskim zemljama neodgovoran za vanbračnu djecu. Na žalost izuzev materijalne strane, ta se neodgovornost odnosila vrlo često i na bračnu djecu, a porodica, otac — majka — djete, smatralo se i smatra se još i danas više nekim trgovačkim preduzećem, nego biološkom i sociološkom jedinicom.

Još prije svjetskog rata počela se naslućivati materijalna vrednost čovječjeg života i da bi se ta vrednosna jedinica održala i iskoristila, pojavili su se u većini zapadnih evropskih zemalja pokušaji, da se od početka života zaštiti. Nasuprot dotadanjem čisto humanitarnom i religioznom stanovištu počeo se ljudski život posmatrati kao nacionalno ekonomska, kao radna, privredna i obranbena jedinica — i u doba materijalizma 19 stoljeća, u doba sticanja zemaljskih dobara, svaki neiskorišćeni ljudski život smatrao se gubitkom.

U to vrijeme — da li iz istih ili drugih razloga — pada i nagli razvitak prirodnih nauka

— iako u drugim domenima nauke o prirodi specijalno o ljudima, počinju se upoznavati fizički i psihički uslovi, potrebni za zdrav novi naraštaj.

Lekar Sennelweiss je otkrio uzroke ogromnog broja smrtnosti žena na porođaju, a koje je stanje bilo razlog da se veliki broj djece othranjuje bez roditeljskog doma, bez majčine hrane po raznim bolničkim odelenjima, jer do druge polovice 19 stoljeća nije još bilo dječjih odelenja. Ta djeca dala su povoda, da se na njima otkrije najveći i najvažniji uzrok za njihovu veliku smrtnost. I fakat, da i van bolnica najviše one djece umire, koja su *na neprirodnoj ishrani* (bilo kao vanbračna po tudim kućama; bilo kao djeca nesavjesnih i neobrazovanih majki koje iz razloga mode i društvenih obaveza neće da doje — ili onog sasvim malog broja majki, koje zaista ne mogu da doje iz nekih organskih razloga) — taj fakat dao je i povoda, da su već od početka 19 stoljeća počeli u sjevernim germanskim, anglosaksonskim zemljama i u Francuskoj otvarati domove za trudnice, uređena porodilišta i domove za dojenčad.

Već prije rata po čitavoj srednjoj i zapadnoj Evropi, kao i u Americi postojao je prilično broj prije spomenutih ustanova nepovezan do duše, bez nekog smišljenog sistema još uvek većinom organizovan privatnom inicijativom od vjerskih ili humanitarnih organizacija, bez stručnog vodstva, ali je ipak prilično broj napuštenih žena sa djecom mogao naći skloništa u zadnjim danima trudnoće i prvo vrijeme posle porođaja.

Nagla industrijalizacija Evrope od 1870 g. lišila je još veći broj djece prirodnog načina ishrane i roditeljskog doma. Za djecu sve većeg broja manualnih i intelektualnih radnika i radnica počeli su nicati sve češći domovi za dojenčad, obdaništa itd.

Istovremeno je i bakteriologija otkrila nove poglede na mnoge pojave u ljudskom životu i stvorila bazu za dalekosežnu i odlučnu novu nauku: higienu. Ta nauka je utvrdila, da su *pomanjkanje čistoće i reda, sunca, svjetla i zraka pored nepravilnog stanovanja i stručne njege, pored neprirodne ishrane drugi važan razlog za veliki broj smrtosti dojenčadi i djece u domovima i privatnim kućama.* Kako se u to vrijeme razvijala kao posebna grana medicine pediatrija tj. dječja medicina — njezini pretstavnici uvidjeli su, da se promjene u prije spomenutim pravcima pri njegovanju djece ne mogu provesti privatnim putem, nego treba zdravstvenu zaštitu dojenčadi i male djece staviti državnim vlastima u ruke potpuno ili bar djelomično.

Od 1900 g. nalazimo u Njemačkoj, skandinavskim zemljama i Americi državne centralne ustanove za zaštitu dojenčadi i male djece sa dva glavna odjelenja, naučnim i praktičnim. Naučno odjelenje istražuje sve uslove biološke, psihološke i sociološke pod kojima se djeca najbolje razvijaju i stavljaju predloge za sve zakonske odredbe, koje se odnose na zaštitu djece. Praktično odelenje rukovodi direktno ili indirektno svim ustanovama koje tu zaštitu primjenjuju.

Praktične ustanove za zaštitu djece u navedenim zemljama bile su u to vrijeme kako je rečeno domovi, obdaništa itd. Vodili su ih lekari, radile su u njima kvalifikovane sestre-nudilje, a snabdjeveni su bili propisnim higijenskim priborom negde u luksuznoj formi a negde u jednostavnoj. Izdržavanje pojedinog djeteta u takvim ustanovama bilo je i ostalo je vrlo skupo. Izdaci su se kretali od 600—1000 Din. (u Francuskoj na pr. u materinskim domovima majka s djetetom košta 12—13 franaka dnevno, a još danas u Materinskom domu u Beogradu dojenče košta mjesečno 1000 Din., malo djete 770 Din.).

Pa ipak rezultati i najboljih domova vrlo su slabi. Smrtnost je pala za izvestan procenat (u Francuskoj dojenčad bez majke u domovima ipak umire u 30%) — ali ostaje bolešljivost, ostaju psihički defektni, koji se u kasnijem životu ničim više nisu dali ispraviti i opravdavaju bojazan od psihičke i fizičke degeneracije.

Svjetski rat, koji je uništio 10,000.000 ljudskih života, razrušio ogroman broj brakova, a preostalim brakovima — iz bioloških ili materijalnih razloga — oduzeo mogućnost stvaranja novog potomstva — pokazao je poražavajuće cifre u pogledu prirasta stanovništva zapadno evropskih zemalja.

Od 1901—1926 pao je natalitet u zemljama, koje su pretrpjele svjetski rat za 11%, a mortalitet je dojenčadi i male djece ostao jednako visok. Neznatan prirast stanovništva bio je posljedica rjeđeg umiranja odraslih (prije i poslije rata) naročito starih ljudi — što sigurno nije najbitnije za zdravo obnavljanje naroda.

Taj je fakat dao povoda, da su po dovršenom ratu sve države još intenzivniju pažnju počele obraćati zaštiti narodnog podmlatka. To je nastojanje postiglo vrhunac u akciji država začlanjenih u Društvu naroda, koje je osnovalo naročitu komisiju za zaštitu djece i mladeži.

Što se osnovala komisija za zaštitu djece pri Društvu naroda, na to je sigurno jako uticao rad »Unije za zaštitu djece« koja je izdala 17 maja 1923 godine poznatu Ženevsku deklara-

ciju za prava djeteta. U toj deklaraciji izjavljuje Unija:

1) Detetu se moraju stvoriti uslovi za normalan telesni i duhovni razvitak.

2) Gladno dete se mora nahraniti, bolesno negovati, duševno zaostalo potpomoći, zabludelo izvesti na pravi put; siročad i napuštena djeca moraju se prihvatiti i obezbjediti.

3) Detetu se mora u slučajevima velikih nesreća najpre pomoći.

4) Dete se mora osposobiti da se samo izdržava i mora se zaštititi od svakoga iskorišćavanja.

5) Dete se mora vaspitati u duhu, da svojim sposobnostima posluži drugima.

Već prije rata u pogledu zdravstvene zaštite djece najbolje je rezultate pokazao t. zv. Beuwre Granchet u Francuskoj, kojem je cilj osigurati zdravlje djeci iz tuberkuloznih familija.

Malu djecu izdvajaju iz ugroženih gradskih familija i smještaju ih po selima u zdrave seljačke porodice. Djeca se tamo redovno školuju i uče većinom poljoprivredu. *Medicinski stoje kao i porodica u kojoj živе, pod nadzorom opštinskih lekara.* 1924 god. bilo je u centralnoj Francuskoj 28 sela, koja su primala djecu. Od 1907 do 1924 bilo je smješteno *2300 djece, od njih je umrlo sedmoro*, a dvoje zbog teškoća u vaspitanju smješteno u naročite zavode.

Prije rata koštalo je takvo jedno u porodici kolonizirano djete godišnje 400 franaka, 1924 koštalo je 1000 franaka.

Od 1921 počela je jedna velika pariska bolnica, da po seljačkim porodicama kolonizira i dojenčad tuberkuloznih roditelja. Od 300 manje ili više inficirane dojenčadi (smještene od 1921 do 1923 umrlo je ipak svega samo 20%) — dakle manje nego zdrave djece u domovima.

Ovi u fizičkom pogledu povoljni rezultati postali su vredniji činjenicom, što su kolonizirana djeca u često puta jednostavnijoj porodičnoj atmosferi, nego odakle su potekla i psihički odlično napredovala. (Od 2300 djece samo se moralo dvoje premjestiti u vaspitne zavode). Ovim konkretnim rezultatima kolonizirane djece treba dodati mišljenje odličnog francuskog pediatra Marfana u Parizu, stečeno na osnovu dugogodišnjeg iskustva po dječjim domovima i bolnicama, da je intimni kontakt majke i djeteta u njegovom razvitku potreban kao sunčano svjetlo i vazduh i da se ne da zamjeniti nikakvim luksuzom.

Možda pobuđen gornjim sugestijama, a posmatrajući prirodu i njene nepromenljive zakone, kod nas je prof. Ambrožić počeo dječju zaštitu da postavlja na novu bazu. Prije 9 godina osnovana je u okolini sela Lukovica (Slovenija) prva dječja kolonija, a prije 6 godina osnovane su gradske i seoske kolonije i po drugim pokrajinama. Danas ih ima svega 17.

Svrha naših kolonija za sada je da se zaštita zdrave djece u smislu čl. 1 Ženevske deklaracije sprovodi, a u formi kako je predvideo čl. 1 i 2 Pravilnika za kolonije za odojčad i malu djecu. Ti članovi glase:

Čl. 1. — Kolonije za odojčad i malu djecu su socijalno-higijenske ustanove, organizovane oko dječjih dispanzera. Šefovi ovih dispanzera su ujedno šefovi kolonija;

Čl. 2. — Kolonijama je zadatak da smeste svoje štićenike kod dobrih hraniteljica u okolini dispanzera, da osiguraju hraniteljicama plaćanje za izdržavanje djece i da stručnim nadzorom, poučavanjem hraniteljica i pregledom djece osiguraju svojim štićenicima u otvorenoj zaštiti zdrav razvitak.

Sistem kolonizacije djece po familijama u današnjoj formi na strani i kod nas doveo nas je do iskustva po kojem zajedno sa prof. Ambrožićem možemo ustvrditi, da je u *pogledu čuvanja zdravlja i održavanja života djece* »porodica jedina prirodna i najbolja zaštitnica djece« — pri tom još i najjevtinija. Beogradska kolonija imala je za 4 i po godine 374-ero djece, od koje je umrlo 12-ero tj. 3.2%, a jedno je djete koštalo 350—400 Din. mjesečno. U Zagrebačkoj koloniji bilo je za 5 godina 1580 djece, umrlo ih je 77-ero tj. 4.8%, a jedno je djete koštalo 200—400 Din. mjesečno.

Ali osim morbiditeta i mortaliteta djece ima još jedna velika opasnost za podmladak, opasnost koja se ne odnosi na dojenčad, na malu djecu samo djelomično, ali tangira u sve većem broju gradsku djecu doraslu za školu, djecu koja već polaze školu i onu koja se nalaze u pubertetu. To su pojave lutanja, nerada, laži, malih kriminalnih prestupa, seksualnih abnormiteta kao najgrublja forma, u sredini materijalno neobezbjedenoj; pojave hohštapleraja, ljenosti, nesavjesnosti, neodgovornosti i patološkog egoizma — u sredini koja je materijalno obezbjedena. Oni prvi pretstavljaju i kod nas sve veći broj »besprizornih«, a ovi drugi sve veći broj budućih društvenih gangstera.

I jedni i drugi su velika opasnost za život i napredak društvene zajednice. Iako su polazne tačke za navedene psihičke defekte na izgled različne, korijen im je isti — pa prema tome i stvarni način liječenja mora biti isti.

Svjetski rat i njegove posljedice poredi već dovoljno poznatog materijalnog stradanja prouzrokovali su potpunu anarhiju u svim iskustvi-

ma i saznanjima i mnogo etičkih gubitaka. Iako ne treba žaliti za doista velikom masom predratne i ratne truleži jedne lažne kulture — fatalno je razorno djelovanje rata na porodicu. Ona je postala neistinita, neiskrena zajednica koja teži samo za najličnijim dobitkom, zajednica koja se održava na silu, zakonom i strahom od kazne ili nemanja, postala je zaštićeno leglo svih mogućnih fizičkih i moralnih zala. Ratom ovako dotjerana gradska porodica mora da ima moralno bolestan podmladak.

U svim državama, koje su probolovale veliki rat vidimo iza rata otvaranje sve novih i novih domova za napuštenu djecu, za moralno ugroženu, za male vagabunde, za malodobne prestupnike itd. — od Amerike preko cjele Evrope do Sovjetske Rusije.

U našim krajevima imamo najljepših primjera koristi od kolonizacije napuštene ili ugrožene djece po seoskim, zdravim ili skromnim građanskim porodicama kad su te porodice pod kontrolom javnih organa. Mnogo napuštene djece ili takve čiji je život bio u opasnosti od gladi, u još zadnje dvije godine rata odvedeno je iz predratne Srbije, Bosne i Hercegovine u Hrvatsku, Slavoniju i Srem. Djeca su smještena po zdravim seoskim porodicama, koje su pokazale razumijevanja i ljubavi za djecu. Iako nema još službenih statističkih podataka o morbiditetu i mortalitetu te djece, kao ni o njihovom napretku poznato je svima, koji su se tom vrstom kolonizacije bavili i pratili tok njihovog razvitka, da je mnogo stotina te djece našlo ne samo potrebnu ishranu, nego prirodni zdravi oslonac svojih umnih i moralnih osobina. Najveći broj tako kolonizovane djece postala su dobri, samostalni poljoprivrednici i zanatlije, a ima ih izvjestan broj, koja su svršila akademske nauke.

Ovo potvrđuje i iskustvo sarajevske dječje kolonije. Ona je brojno do duše vrlo mala, ali možda baš zbog toga zgodna da se u njoj posmatra i psihološka reakcija djece, kad dođu u zdravu porodicu, makar u tudu. Djeca u većini slučajeva u osobama hraniteljice i njenog muža nalaze roditelje, a u domu pravi i blagotvorni porodični ambijent. Djeca su fizički odlično njegovana, a njihova se inteligencija — u stalnom kontaktu sa prirodom — razvija najzdravijim putem. Od malena se privikavaju na odgovornost i samostalnost, na spremnost da pomognu mlađima i olakšaju brigu i trud starijima; pri tom su stalno vesela i vedra, vrlo otvorena i povjerljiva bez ikakvog lažnog stida ili straha.

Za 6 godina osnovano je u našoj državi 17 kolonija i u njima je bilo smješteno svega oko 3000 (u većini samo do 7 godina) djece.

Razlog tome relativno malom broju kolonizirane djece nije pomanjkanje materijalnih sredstava, jer smo vidjeli da je izdržavanje djeteta u koloniji za pola jevtinije, nego u stručno vođenom domu, a pri tom smrtnost mala; *razlog je nepoznavanje prirodnih uslova za dječju zaštitu onih koji ne osiguraju dovoljno materijalnih sredstava za tu vrstu zaštite — i slaba prosvjećenost i slabo materijalno stanje u porodici uopšte,* — stanje koje ugrožava danas prosperitet djece i u prirodnoj porodici.

Pa ako se moramo brinuti da osiguramo dovoljan broj zdravih i sređenih porodica za smještaj napuštene djece, koja uslijed nekih velikih neuklonjivih nesreća ostaju bez roditelja i porodičnog ambijenta — razumljivo je da moramo nastojati da sačuvamo porodičnu atmosferu i tamo gdje je danas ugrožava samo egoizam, obijest, lakomislenost, neznanje itd.

Moramo ne samo da čuvamo, nego i da kultiviramo porodicu kao biološku i sociološku društvenu ćeliju (osnovnu formu kolektiva), *koja je osnov svakog društva* i kojoj jedinoj stari kulturni narodi zahvaljuju i današnji svoj vitalitet.

Uzevši sve ovo u obzir, a ne zanoseći se nekim sentimentalnim razlozima i lažnom humanosti, stojeći na jednostavnom prirodnom, ako hoćete i materijalističkom stanovištu — da je za egzistenciju zdravog, sposobnog i naprednog naroda, za njegov moralni i materijalni prosperitet prije svega potreban zdrav, sposoban i napredan podmladak — naša savremena, zaštita djece mora da bude dirigovana u onom pravcu, koji će nam sa što većom vjerovatnosti osigurati zdrav, sposoban i napredan podmladak.

Zato nama ne smije biti uglavnom stalo da pod svaku cjenu održimo sve što se rodi, nego treba *svoje napore da uputimo najpre u pravcu stvaranja zdrave porodice, a zatim u pravcu uklanjanja svih opasnosti, koje bi mogle ugroziti zdravo rođen podmladak.*

Novi Zakon za zaštitu djece i mladeži, koji je svakako preduslov za potrebnu reformu zaštite djece, mora saglasno sa ostalim postojećim zakonima

I. *da zaštiti porodicu.* Taj zakon treba, da reguliše odnose u porodici, da prosvjeti bračne drugove o njihovoj velikoj i odgovornoj funkciji u obnovi društva.

a) *U prvom redu je potrebno osigurati zdravu porodicu.* Novi antivenerični zakon u tom je pravcu nešto učinio, tražio je uvjerenja o zdravlju pri stupanju u brak, da bi se isključilo rađanje luetične djece i djece sa posljedicama ro-

diteljske gonorhoe — ali je taj dio zakona za volju neodgovornih elemenata ukinut. Ne samo da je trebalo da ostane, ako zaista iskreno i duboko želimo stvoriti zdrav podmladak, a ne sakate i kretene, razbojnike i prostitutke — i ne želimo državu teretiti suvišnim materijalnim izdacima, ili rdavim renomeom, da se ne brine za svoje premnogobrojne bogalje — nego je taj zakon za zaštitu zdrave porodice, trebalo i dalje proširiti na neizlječive tuberkulotičare, alkoholičare, umno zaostale, nasljedno sakate itd. Mi vjerujemo, da će novi zakon o zaštiti djece i mladeži iscrpno obraditi pitanje zdrave porodice, kad smo već porodicu proglasili »prirodnom i najboljom zaštitnicom djece« — i neće dozvoliti, da neodgovorna djeca bez ikakve svoje krivnje cjelog života nose na svojoj duši ili tjelu žig bolesti zbog nesavjesnih roditelja i lažne humanosti društva — a društvo da nosi moralnu odgovornost i ogromne materijalne terete za zbrinjavanje beskorisnih potomaka — degenerika. (Njemačka je n. pr. 1933 god. za duševno zaostale i slabe, za nasljedno bolesne morala izdati 519,4 miliona maraka. Tu nije uračunat trošak za potrebno pojačanje kadra policije, sudova i zatvora za prestupnike sa umnim defektom, za popravilišta i bolnice za duševno bolesne.)

b) Za postizavanje zdrave porodice, treba taj zakon veliku pažnju da posveti *općem obrazovanju bračnih drugova, i specijalno obrazovanju u vršenju roditeljskih dužnosti.*

Pošto je i *fizička i psihička njega djeteta prva i glavna građanska dužnost žene,* treba zakon da traži *naročito obrazovanje žena za vršenje materinskih dužnosti* (u Materinskim školama) — i *za svu žensku omladinu obavezno, a prema stepenu prethodnog školovanja i eventualno kasnijeg stručnog, ograničeno vršenje dobrovoljne službe zajednici u obliku njegovanja i vaspitanja omladine, održavanju porodice i doma.*

c) Daljnji elementarni zahtjev za *zdravu porodicu je uklanjanje pojma vanbračnog djeteta. Taj neprirodni pojam razlog je nesreći za cjeli život, svakom djetetu na koje se odnosi — a društvo je na tom svjesnom falsifikatu prirode izgradilo lažni dvostruki moral u odnosima muškarca i žene i njihovim obavezama prema zajednici.*

Svako rođeno dijete ima oca i majku. Međutim u slučaju vanbračnog djeteta majka, koja je djete 9 mjeseci sa velikim teškoćama nosila, sa bolovima ga rodila i s mukom dojila, koja samo radi toga da bi ga održala — mora zajedno s nesvjesnim i neodgovornim svojim djetetom da snosi i sav prezir današnjeg moralnog društva za svoj uloženi trud; dok muškarca sa svim preimućstvima nepravedne muške kulture, koji je pri stvaranju takvog djeteta imao samo užitak (svjestan ili nesvjestan) lišava društvo svake odgovornosti. Njega sudovi ne smiju istraživati, a ako se i pronađe, njega štiti društvu nametnuta muška superiornost, njegov položaj, ili njegov novac. Dovoljno su poznati odvratni natpisi po dnevnim listovima »Majka zvijer« i slično, ako je bijedna majka u duševnom rastrojstvu svoje rođeno djete napustila ili čak usmrtila. Kao da ga je ona partenogenezom rodila. Poznate su rasprave po stareteljskim sudovima, gdje se bogati muškarci odriču svoje djece pod zakletvom i dozvoljavaju u najboljem slučaju, da država snosi trošak za bijedno izdržavanje njegovog nepriznatog potomstva. Ti isti muškarci ne stide se deklamovati o humanosti; zalažu se za otvaranje domova za napuštenu djecu i misle, da su sa izvjesnom sumom novaca, ili posjetom kakvog bala pod devizom »za siromašnu djecu« iskupili svoj grijeh.

Majka, otac i dijete sačinjavaju porodicu i po riječima velikog realnog filozofa Masarika »nama ne treba više toliko dobrih majki, njih ima dovoljno, nego nam treba dobrih otaca«.

Osim *vrlo intenzivnog prosvjećivanja i moralnog usavršavanja muškarca za vršenje njegovih roditeljskih dužnosti,* taj novi zakon treba

d) da predvidi *upotrebu i pomaže usavršavanju svih postojećih metoda za istraživanje očinstva.* Dok te metode ne budu usavršene ili pronađene druge definitivne, treba da traži

e) *najstrožiju i opštu primjenu zakona o istraživanju očinstva* i da *odredi alimentaciju do tolike mjere, da će muškarcima biti jevtinije živiti u bračnoj zajednici, nego plaćati alimentaciju,* kao i sve *ostale troškove za održavanje majke i djeteta, a neodržavanje tih obaveza najstrože kažnjavati.* — Takav zakon imao bi mnogo zdravih i korisnih posljedica.

Pošto bi prirodne posljedice polnog odnošaja nosile i za muškarca neminovnu veliku materijalnu odgovornost (koja je za njega danas najodlučnija) takvih bi vanbračnih odnošaja postalo sve manje, i s tim bi nestalo djece, bez roditeljske porodične zaštite. Manje bi bile obaveze države da troši za izdržavanje nezbrinutih majki i djece ne samo u doba dječje najranije mladosti, nego i kasnije u doba puberteta. Pala bi smrtnost dojenčadi i male djece, a lutanje, nerad, laži, krađe — pojave puberteta među djecom, koja se nisu razvijala u prirodnoj porodičnoj sredini, pojačane primjerom nemoralnog oca, koji je nesavjesno svoje potomstvo i majku svoje djece prepustio svojoj sudbini — bez do-

mova i popravilišta, bez javnih troškova postao bi manji. Pošto se i najveći broj prostitutki regrutira od vanbračnih djevojčica — čuvanjem zdrave porodice i to zlo bi se djelomično sprečilo, izdaci za održavanje popravilišta itd. takođe bi bili smanjeni. — Sve blagodati zdravog života može djetetu da pruži u najvećoj mjeri zdrava, prosvećena i napredna porodica. Da bi takva mogla biti, zakon mora

f) *porodicu i materijalno obezbediti.* On treba da predvidi, da svaka porodica, bar sa više od biološkog minimuma tj. sa više od troje djece — *osim svojih redovnih prihoda ima i naročite pirhode za svako dalje djete. Ti prihodi treba da odgovaraju stvarnim izdacima zdravog i savremenog vaspitanja.*

I ta reforma manje bi državni budžet teretila, nego izdržavanje domova, popravilišta, bolnica itd. Porez na tolike neoženjene muškarce i neudate žene iznad izvesne dobi (n. pr. 25 god.) namirio bi dodatke za sve javne i privatne namještenike sa više od troje djece. Seljacima i samostalnim profesijama, treba u odgovarajućem odnosu smanjiti poreznu stopu.

Jer kako se može danas da govori ozbiljno i iskreno o zaštiti narodnog podmlatka, kad se *muškarac i žena kažnjavaju oduzimanjem izvesnog procenta njihove zarade (koja odgovara stvarno obavljenom poslu) ako stupe samo u brak — a kažnjavaju se u istoj formi, samo u mnogo jačoj mjeri, ako se riješe da stvaraju taj podmladak.*

II. Pri donošenju novog zakona za zaštitu djece treba provesti što *jaču koordinaciju rada među ustanovama državnim i privatnim,* koje vrše zaštitu djece. Kod nas još uvek preveliki broj ustanova privatne incijative radi po svom — retko kada stručno kontroliranom — nahođenju, a državni se kredit tereti pomaganjem takvih ustanova. U našoj državi postoji pri Ministarstvu za socijalnu politiku i narodno zdravlje odsek za zaštitu djece i mladeži. Da bi njegov rad imao vredne i trajne praktične koristi *morali bi ostali stručni državni organi za zaštitu djece biti direktno neposredno vezani za ministarstvo, a ne posredstvom nekih ustanova, koje teškom i komplikovanom administracijom otežavaju svaki realan rad.* Zaštiti djece pri ministarstvu prvi podređeni praktični organ trebalo bi da bude Centralni zavod za zdravstvenu zaštitu majki i djece, kao i neka centralna ustanova za zaštitu školske djece. Osim ovih ustanova morao bi postojati i centralni jedan organizam za zaštitu djece do navršenih 18 godina, koja su zaposlena u poljoprivredi, po zanatima, u industriji i trgovini. U provinciji treba taj rad da vrše po banovinskim centrima slični zavodi, a po sreskim mjestima i opštinama dječji dispanzeri, školske poliklinike i zavodi za zaštitu zaposlene omladine.

Jugoslovenska unija za zaštitu djece treba da bude centralni organ za svu privatnu akciju zaštite djece — ali u najtješnjoj saradnji za državnim ustanovama tog istog cilja, tako da stručni rad svih podleže kontroli odgovarajućih državnih ustanova. Razumljivo je da i ovako uređena zaštita djece još za dugo neće se moći odreći izvjesnih stručnih domova. U rezoluciji I. Kongresa Jugoslovenske unije za zaštitu djece u Beogradu 30-XII-1935 g., predviđeno je to u tački III koja kaže: Ne spadaju u koloniju nego u specijalne dječje domove: nedonoščad i mlada odojčad (tj. do 3 mjeseca), bolesna i bolešljiva djeca, djeca sa težim duševnim i tjelesnim manama. Ali član 4 iste rezolucije još kaže: Veoma se preporučuje da se stvaraju i specijalne kolonije za hronično bolesnu i zdravstveno ugroženu djecu.

III. Zakon treba da predvidi kontinuitet rada. Ne može imati stvarnih rezultata zaštita djece, ako se brine samo o školskoj djeci, ili sasvim izolirano o maloj djeci itd. Sva uložena materijalna sredstva i sav uloženi trud u takvom su slučaju beskorisni i bezrazložno uništeni, jer djete sačuvano u prvoj godini života, a prepušteno slučaju čitavo razdoblje do polaska u školu, isto je tako izloženo opasnosti kao da u prvoj godini nije za njega ništa učinjeno. Ne može se očekivati zdrav narodni podmladak, ako zaštita djece počne tek u školskim poliklinikama, ali ni tada, ako se ne brine o majkama, odnosno porodicama. Isto tako je beskorisno trošiti novac za kolonizaciju djece, ako ona smije da traje samo 6 ili 7 godina, a kad djete doraste za školu, izbaciti ga iz porodične sredine, koja mu je stvorena i prepustiti ga ulici. Zato ista rezolucija Jugoslovenske unije za zaštitu djece traži u tački VII.: za napuštene majke sa odojčetom preporučuje se smještanje u dječje kolonije, a u tački V preporučuje se za djecu školskog doba vezan kolonijski sistem.

Zaštita djeteta treba da se u kontinuitetu vrši do onoga doba dok djete ne postane sposobno za samostalnu privredu.

IV. Treba najdetaljnije provesti kolaboraciju saniteta sa prosvjetom. Zdravstveni nadzor školske djece, njihova ishrana, igrališta i odmorišta, fizičko vaspitanje omladine, produžno školovanje do osposobljenja za samostalnu privredu, uslovi su da zaštita djece postane efikasna.

V. Iza završenog osnovnog školovanja koje bezuslovno treba produžiti do 14, eventualno 16 godine, treba svakom djetetu osigurati stalno zanimanje, ne radi lične zarade i mogućnosti eksploatacije, nego pomoću javnih radova stvoriti djeci prirodni ambijent za dalji zdravi duševni i tjelesni razvitak.

Ovim predlozima nedostaje možda još dovoljno razrađenosti, nedostaje im svakako još dosta stručnih detalja, sve administrativne i juridičke norme, ali moja namjera je bila da prikažem za sada samo ono, što je najbitnije i najhitnije, da se narodni podmladak zaštiti biološki, psihološki i sociološki.

Sarajevo. *Dr. Maša Živanović*

КЊИЖЕВНОСТ:

Самосавлађивање

од Ф. В. Ферстера, с немачког превела П. Албала

У издању Савремене педагошке библиотеке као трећа свеска изишао је превод одељка о *Самосавлађивању* из Ферстерове књиге *Наука о животу*.

Преводилац, госпођа Албала је написала кратку уводну реч у којој упознаје читаоце са писцем, и у којој између осталога каже:

„Тачно је речено да је самосавлађивање наука над свима наукама, уметност над свима уметностима. Самосавлађивање је савршена влада духа над чулима, способност да човек по својој вољи и разуму управља својим поступцима. Самосавлађивање, или, управо, васпитање воље јесте проблем који стоји у средишту изградње моралне личности сваког појединца. Без самосавлађивања нема чврстине у карактеру. Оно помаже да велике резерве духовних могућности сваког добију чврсту подлогу, на којој се доцније изграђује све уздизање и усавршавање једног карактера. Сем тога, породичне и друштвене везе, склад у малим и великим заједницама био би немогућ без самосавлађивања. Јер само аутодисциплина, то јест дисциплина коју сваки појединац драговољно наметне сам себи, и којој се у свакој прилици покорава, — само таква дисциплина формира и облагорођава душу, и будући у човеку личну одговорност, чини га корисним чланом друштва. Крута дисциплина страха и покорности, кад је диктована споља, неупоредиво је слабија и мање вредности у поређењу с унутрашњом дисциплином, која једина води ка аутономији личности".

Ту дисциплину је потребно усадити у срца свих људи. — Књижица је подељена на кратке одељке као што су: „Зашто је потребно савлађивати самога себе", „Борба са језиком", Зле људи", „Како треба одвраћати зло", „Победилац", „Моћ доброте", „Највећа снага". Има савета за свакодневни живот: како се савлађује смех, глад и жеђ, жеља за спавањем, гнев, страх од воде, и друго.

Ми ово дело препоручујемо свакоме без разлике као наук за нас саме и огледало за све око нас.

Beleške

Fond Vite Župančičeve. V Ljubljani je bil osnovan „Fond Vite Župančičeve za gluhonemo mladino. Fond je osnovalo društvo za zaščito gluhoneme dece i omladine, da tako počasti neumorno delo Vite Župančičeve, ki ga je ona posvetila tej nesrečni deci. Društvo je votiralo letos Din. 10.000 — za glavnico fonda i vsako leto bo priložilo glavnici del svojega prebitka. V fond se bodo stekali tudi v ta namen določeni prispevki prijateljev tega društva in poštovalcev Vite Župančičeve. — Vita Župančičeva je bila dolgo vrsto let predsednica „Društva slovenskih učiteljic" in ga je pomagala ustanoviti. Vedno je bila energična zagovornica zahtev ženin in ena izmed prvih svesnih feminstk u Sloveniji.

Marijana Hainisch koja je osnovala austrijski ženski savez i uopšte bila između prvih žena u bivšoj austrijskoj monarhiji koja se borila za ravnoprovnost žena, umrla je u visokoj starosti od 97 godina U martu je slavila svoj devedesetsedmi rođen dan duševno još sasvim sveža, a dva meseca docnije je umrla. Sin M. Hainischeve je bio prvi pretsednik austrijske republike.

U Poljskoj je umrla Dr. Budzinska — Tylicka, vatrena feministkinja i socijalistkinja, po pozivu lekar. Ona je bila godine 1924 prilikom kongresa Male atante žena u Beogradu i naše feministkinje sigurno se još dobro sećaju njene markantne ličnosti, njene prostodušnosti i njene nekompromisnosti. Mnogo je radila i u internacionalnoj feminističkoj alijansi. U Poljskoj je bila do diktatorskog režima pretsednica političkog ženskog kluba.

Ingeborg Walin. Švetski feministički pokret je pretrpeo težak gubitak: umrla je Ingeborg Walin, neumorna radenica na produbljenju našega pokreta. U martu je slavila svoj 67 roden dan, a u maju je umrla. Ingeborg Walin je — bila prilikom konferencije za mir koju je priredila Internacionalna feministička alijansa godine 1931 u Beogradu — u našoj zemlji i posetila domaćičku školu koju vodi gđa. Darinka Lacković u Kamenici. Ona je bila 27 godina direktor državnog seminara za učiteljice domaćičkih škola i u tome svojstvu je bila pravi pionir ne samo za nastavu po domaćičkim školama, nego uopšte za ekonomska pitanja domaćinstva. U Internacionalnoj feminističkoj alijansi je bila dugi niz godina pretsednica komisije za pozive. Oni koji su dobro poznavali vrednost rada Ingeborg Walin osnovali su prilikom njene smrti fond sa njenim imenom, iz kojeg će se deliti stipendije za studiju svih pitanja koja su u vezi sa domaćinstvom.

Finske žene pred izbore za parlament i opštine. Finske žene koje su izmedu evropskih žena prve dobile pravo glasa (1907) politički su veoma svesne. Pošto su u Finskoj 1 i 2 jula izbori za parlamenat, u decembru za opštine, a iduće godine biće biran pretsednik republike, žene žele da u svim ovim važnim političkim događajima istupe što svesnije, zato su se skupile već u martu pretstavnice 21 ženske organizacije da raspravljaju o najhitnijim pitanjima koja treba da se iznesu pred novoizabrani parlamenat i novoizabrana opštinska veća. Na tome sastanku je učestvovalo oko 1000 delegata, što je rečit dokaz socijalne i političke zrelosti finske žene.

U španski parlamenat je ušlo šest žena. Jedna od njih, Victoria Kent, je pretsednica parlamentarnog otseka koji ispituje kakve sve službe i mesta imaju pojedini poslanici i da li su ta mesta u saglasnosti sa njegovom službom kao narodnog pretstavnika.

Sigrid Undset poznata norveška književnica koja je dobila u svoje vreme i Nobelovu nagradu, izabrana je za pretsednicu norveškog udruženja književnika.

Нашим претплатницима

Један мали део претплатника испунио је тачно своје обавезе према листу, а већи део остао је са претплатом на дугу. Молимо да и тај већи део што пре пошаље претплату за годину 1936, као и заосталу претплату. Наш лист се издржава само од претплате, материјалне помоћи не прима ни с које друге стране и свога морамо настојати да скупимо толико претплате да можемо сваког месеца измирити трошкове за штампање. Све наше претплатнике молимо и овога пуна да међу својим познаством препоручују наш лист и придобивају му нових пријатеља. Радећи за свој феминистички лист, ми радимо за добру ствар: за просвећивање целокупности, за ослобођење жене и тиме за ослобођење свију нас.

УРЕДНИШТВО И АДМИНИСТРАЦИЈА

Штампарија „Привредник", Живојина Д. Благојевића, Кнез Михаилова бр. 3, Београд — Телефон 21-450